

משה רבנו בתפקיד של כהונה

- א. בשמונת ימי המילואים
- ב. כמה זמן כיהן משה ככהן גדול?
- ג. מדוע משה לא לבש בגדי כהונה
- ד. אורים ותומים בשבעת ימי המילואים

א. בשמונת ימי המילואים

רש"י במסכת יומא (ג ע"ב) כתב שמשה רבנו שימש בבגד לבן בימי המילואים, וזו הייתה הוראת שעה:

תחלה במקום – יום הכיפורים יש לו עבודה לפני לפני, שביום הכיפורים הראשון היתה תחלה במקום שקודם לכן לא נכנס אדם שם לעבודה, ויום שמיני למלואים היתה עבודה תחלה במזבח החיצון, ואם בשביל ששימש משה כל שבעת ימי המילואים – אין קרויה עבודה אצל עבודת כהנים, שהוא בלבוש בגדי כהונה ושל משה בחלוק לבן, שלא הוכשר אלא לשעה.¹

וכן כתב רש"י בפרשת צו (ויקרא ח, כח): "ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת ימי המילואים בחלוק לבן".

מקורו של רש"י הוא בתלמוד בבלי, מסכת תענית (יא ע"ב): "במה שימש משה כל שבעת ימי המילואים – בחלוק לבן. רב כהנא מתני: בחלוק לבן שאין לו אימרא. אמר רב חסדא". וכן הוא בתלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה (לד ע"א). וכך פירש רש"י (שם) את הנימוק לחלוק לבן:

משה – לא נשתמש בכגדי כהונה, דכתיב "ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך" והוא היה זר אצלן, ועל פי הדבור שימש ולא הוזכרו בגדים.

אימרא – שפה. יש אומר, שלא יחשדהו ששם בה מתרומת המשכן. ולא מילתא, שהרי כבר נגמרה המלאכה ובשעת עבודה מהיכן שקיל.²

1. וכן הוא חידושי הריטב"א מסכת יומא (שם): "אלא הכי קאמר דנין עבודה תחילה במקום מעבודה תחילה במקום. כלומר דנין יום הכפורים שהותחלה בו עבודה לפני ולפנים, מיום המילואים שהותחלה בו עבודה במזבח החיצון, כי אף על פי ששימש משה כל שבעת ימי המילואים, אין זו קרויה עבודה שלא היו בה בגדי כהונה, כי לא שימש משה אלא בחלוק לבן, כן פרש"י".
2. וכן במיוחס לרש"י במסכת תענית (יא ע"ב): "במה שימש משה – דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה, דכתיב (שמות כט) והלבשתם, שבשעה שהיה משה עובד, אהרן היה לבוש בגדי כהונה, ועבודה דמשה

להשלמת העניין כדאי לחזור על דברי רש"י בסוף ספר שמות שמושה שימש ככוהן (שמות פרשת פקודי פרק מ פסוקים כט, לא)

(כט) ויעל עליו וגו' – אף ביום השמיני למלואים, שהוא יום הקמת המשכן, שמש משה והקריב קרבנות צבור, חוץ מאותן שנצטוו בו ביום, שנאמר (ויקרא ט ז) קרב אל המזבח וגו': את העלה – עולת התמיד: ואת המנחה – מנחת נסכים של תמיד, כמו שנאמר (שמות כט מ) ועשרן סלת כלול בשמן וגו': (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו – יום שמיני למלואים הושוו כולם לכהונה, ותרגומו ומקדשין מניה, בו ביום קדש משה עמהם.³

נמצא שבשמונת ימי המילואים שימש משה ככוהן, והוא היה לבוש חלוק לבן. מה היה דינו של משה באותם ימים – האם דינו היה ככוהן הדיוט, או ככוהן גדול? ממקורות חז"ל ברור שמושה רבנו שימש ככוהן גדול, וכך מצאנו בתלמוד ירושלמי מסכת יומא (פרק א הלכה א):

א"ר לעזר בי ר' יוסי פשט הוא לן שבחלוק לבן שימש משה בכהונה גדולה. א"ר תנחום בר יודן, ותני לה: כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה ולא שרתה שכינה על ידיו, וכיון שלבש אהרן בגדי כהונה גדולה ושימש שרתה שכינה על ידיו. מה טעמא (שם ט ד) "כי היום ה' נראה אליכם".

וכן הוא בספרא (צו, מכילתא דמילואים אות יד): "וישחט ויקח משה מן הדם כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה..." וכן הוא בבלי במסכת זבחים (קא ע"ב): "אמר רב: משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה..."

על פי דברי הירושלמי האלו יש להבין את דברי הרשב"א (שו"ת סי' מב):

שאלת עוד הא דאמרינן רב כהנא מתני בחלוק לבן שאין בו אימרא, למה להו למימר הכין דודאי אין הכונה אלא לומר דזר הוא אצל בגדי כהונה דכתיב לאהרן אחיך והוה להו למימר לא נשתמש משה בבגדי כהונה כלל. תשובה חלוק לבן גמרא, וכן תמצא בפירושי הראב"ד ז"ל, ונראה דמשום דמעיל של כהן גדול תכלת נעשה של משה לבן להפריש ביניהן, ושאיין בו אימרא לומר שלא היתה לו אימרא תפורה אלא מעשה אורג כבגדי כהונה דכתיב בהו מעשה אורג.

גזירת הכתוב הוא, ובגדי כהונה לא מצינו בו, ומסתמא אין הדבר כשר שהיה עובד בבגדיו של חול, שיוצא בהן לשוק".

3. דברי רש"י כאן חולקים על רש"י, זבחים יט ע"ב: "משה ואהרן – תרין ובניו תרין שאף משה כוהן היה בשבעת ימי המילואים ואף על גב דלא כהנו בבת אחת מיהו קרא להכי מידריש". וראה עוד בקרן אורה ובמרומי שדה שהעירו על זה וראה מה שכתבו בזה.

מכיוון שלמשה היה דין כוהן גדול, הוא לבש מעיל, אלא שצבעו היה שונה כדי להבדיל בינו לבין אהרן. כמו כן משמעות האימרא היא חיוב לעשות את אותו מעיל מעשה אורג, כדין מעילו של כוהן גדול.

ועיין עוד בדברי 'הרי בשמים' (רבי אריה ליבש ב"ר יצחק הלוי איש הורוויץ) על מסכת סוכה (כז ע"א):

...ומתרצים עפ"י מה דקשה בהא דילפי' בש"ס זבחים הנ"ל מהקרא דורחצו ממנו משה אהרן ובניו דבעינ' שיהיו יכולין ארבעה כהנים לקדש עצמן מן הכיור ומה זה דתנינן ביומא (מג ע"ב) בכל יום הי' כ"ג מקדש ידיו ורגליו מן הכיור וביוה"כ מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב והרי קרא במילואים כתיב כאשר עשה ביום הזה צוה לעשו' לכפר ודרשי' לכפר אלו מעשה יוה"כ ואין ליו"כ שום מעלה יותר ממלואים ולמה במלואים הי' הכ"ג מקדש ידים ורגלים מן הכיור וביוה"כ מקיתון של זהב, ולהאמור נכון דקידוש כ"ג מקיתון של זהב ביוה"כ לא הוי רק להראות עליו יתירה של הכה"ג מאחיו הכהנים וע' פירש"י שם ביומא וברמב"ם פרק ב' מעבוד' יוה"כ הלכ' ה' אבל במלואים הלא לכולם הי' להם דין כהנים גדולים ולכן היו כולם מקדשין ידיה' ורגליהם מן הכיור שדין אחד להם...

הרי לפי זה למשה רבנו ולכל שאר הכהנים היה דין כוהן גדול.

אולם צריך להעיר שרש"י הן בפירושו לפרשת פקודי (מצוטט לעיל) והן בפרשת תצוה (שמות כט, כד) והן בפירושו לתלמוד, כתב שמשה היה כוהן, ולא מזכיר בפירוש את עובדת היותו כוהן גדול: וזה לשונו "על כפי אהרן וגו' והנפת – שניהם עסוקים בתנופה, הבעלים והכהן. הא כיצד, כוהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף, ובזה היו אהרן ובניו בעלים, ומשה כוהן". כמו כן בפירושו למסכת זבחים (יט ע"ב): "משה ואהרן – תרין ובניו תרין שאף משה כוהן היה בשבעת ימי המילואים..."⁴

ב. כמה זמן כיהן משה ככהן גדול?

בתלמוד בבלי מסכת זבחים (קב ע"א) מובאת ברייתא: "זבחים אומרים: לא נתכה משה אלא שבעת ימי המילואים בלבד". לעומת זאת (שם קא ע"ב) מצאנו דעות שמהן עולה שמעמדו של משה ככהן גדול לא פסק גם לאחר ימי המילואים:

אמר רב: משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה, שנאמר: מאיל המילואים למשה היה למנה. מיתבי: והלא פינחס היה עמחן; ואם איתא, לימא:

4. [הערת עורך (ב"א)]: נראה שביחס למלאכות הכשרות בכל כוהן, רש"י נמנע מלהזכיר את היותו כוהן גדול, משום שאין נפק"מ בדבר.]

והלא משה רבינו היה עמהן! דילמא שאני משה, דטריד בשכינה, דאמר מר: משה השכמה עלה ובהשכמה ירד.

מיתבי: מרים מי הסגירה? א"ת משה הסגירה, משה זר הוא, ואין זר רואה את הנגעים! ... אמר רב נחמן בר יצחק: שאני מראות נגעים, דאהרן ובניו כתובין בפרשה..

רואים מדברי הסוגיה שמשה היה כוהן גדול לא רק בימי המילואים וביום השמיני, אלא כל המשך חייו.

מחלוקת זו מצאנו גם במדרש. בתנחומא נאמר (בובר, פרשת חקת כא):

"משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמר" (תהלים צט ו). ר' יודן בשם ר' יוסי ב"ר יהודה, ר' ברכיה בשם ר' יהושע בר קרחה, כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה, הה"ד משה ואהרן בכהניו. ור' ברכיה בשם ר' סימון מיייתי לה מהכא, בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם להקטיר לפני ה' ולברך בשמו עד עולם, ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי (דהיי"א כג יג-יד), משה נקרא איש אלהים, אבל בניו על שבט הלוי יקראו.

הרי חכמים אלו סבורים כמו הסוגיה בזבחים. לעומתם, במדרש ויקרא רבה (שמיני, פרשה יא, ו), משמע שמה היה כוהן גדול רק בימי המילואים:

אמר רב שמואל בר נחמן כל שבעת ימי הסנה היה הקדוש ברוך הוא מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, הה"ד (שמות ד) "גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך", הרי ששה, ובשביעי אמר לו "שלח נא ביד תשלח". אמר לו הקדוש ברוך הוא משה: את אומר שלח נא ביד תשלח? חייך שאני צוררה לך בכנפיך. אימתי פרע לו? רבי ברכיה אמר ר' לוי, ור' חלבו – ר' לוי אמר: כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לא"י, ובשביעי אמר לו (דברים ג) "כי לא תעבור את הירדן הזה". ר' חלבו אמר: כל ז' ימי המילואים היה משמש בכהונה גדולה וכסבור שלו היא, בז' אמר לו לא שלך היא אלא של אהרן אחיך היא הה"ד "ויהי ביום השמיני".

בעל 'קרבן אורה' למסכת זבחים מבאר שברמה העקרונית, משה רבנו נשאר בכהונתו הגדולה, משום שמעלין בקודש ואין מורידין. אלא שבפועל משה רבנו הניח תפקיד זה לאהרון או משום שהיה טריד בשכינה, או על פי הדיבור.

שם גמרא, אמר רב משה רבינו כהן גדול היה וחולק בקדשי שמים כו'. יש לדקדק מנ"ל דכה"ג הי', נהי דילפינן מהאי קרא דהי' אוכל בקדשי שמים, אבל כה"ג מנ"ל, וכן בפרש' נאמר כל עבודות כה"ג לאהרן לבד, וי"ל דמסברא אומר כן, כיון דבז' ימי המילואים הי' משה משמש לבד מסתברא שלא ירד ממעלתו

וברצונו הי' תלוי, אם הי' רצונו הי' יכול לשמש בכהונה גדול' כל מ' שנה בח' בגדים, אלא משום דטריד בשכינה הניח לאהרן הכהונ' גדולה, כי מעלת משה הי' יותר גדול' כמבואר בדברי הזוה"ק (ח"ג נ"ג ע"ב) משה שושבינא דמלכא כו', וכש"כ שלא נגרע מאתו מעלת אהרן ג"כ, והיינו דמשני לקמן (ק"ב ע"א) אימא אף מלך (וכה"כ כמ"ג) (וכהן גדול גם כן). ועיינ' במדרש קרח (במ"ר י"ח, ח') שאמר להם משה אנו אין לנו אלא ה' אחד ותור' אחת וכה"ג אחד כו', היינו משום דאע"פ שהי' למשה רבינו קדושת כהונ' גדול' עכ"ז לא נשתמש בה, והניח' לאהרן ע"פ הדיבור.⁵

בקשר למינוי שני כוהנים גדולים באותו זמן וכן איך משה ואהרן שימשו ביחד בכהונה גדולה, ראה בליקוטים שבסו"ס 'מלכי בקדש' (לר"ע מלכי) שנסתפק במשה ואהרן מי היה מביא פר יוה"כ וחביתין, ולכאוף פשוט שאהרן היה הכה"ג לכל דבר, ולא נתרבה משה אלא להכשיר עבודתו ככה"ג. עוד הוסיף שם שמשה ואהרן יכולים להיות כוהנים גדולים במקביל, מפני שהם היו כוהנים גדולים "על יד חיבה" ואין חשש לאיבה.

ג. מדוע משה לא לבש בגדי כהונה

הזכרנו בפרק הראשון את דברי רש"י שסבר שמשה רבנו היה זר ביחס לבגדי כהונה, שנתייחדו לאהרן. ולעומתו את דברי הרשב"א שלשיטתו אכן משה רבנו לבש בגדי כהונה, מעשה אורג, ורק את המעיל נצטווה לעשות לבן ולא תכלת כדי להבדיל בינו ובין אהרן.

אולם מדברי בעלי התוספות נראה שסברו שרק בשבעת ימי המילואים לא לבש משה בגדי כהונה, ואילו לאחר מכן, כשרצה לשמש ככהן היה לובש שמונה בגדים ככהן גדול. התוספות מביאים שתי סיבות להימנעות מלבישת הבגדים בימי המילואים. כך כתב הר"ש משנן בתוספותיו למסכת עבודה זרה (לד ע"א):

במה שימש משה כל שבעת ימי המילואים. פירש הקונטרס, משה לא שימש בבגדי כהונה דכתיב לאהרן אחיך והוא היה זר אצלו ועל פי הדיבור שימש ולא הוזכרו בו בגדים. וכיוצא בו אשכחן בזבחים פ' טבול יום גבי נגעים דאמר אהרן ובניו כתובין בפרשה. וקשה דלמ"ד התם דמשה כהן גדול היה ושמש בכהונה

5. ראה עוד המשך 'הרי בשמים' למסכת סוכה (הנ"ל): "ומישוב גם כן לפי זה מימרא דרב בזבחים הנ"ל, דקאמר משה כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה שנאמר 'מאיל המלואים למשה היה למנה', ולכאורה נהי דנשמע מקרא זה דהיה כהן כפירש"י, למנה לשון חלוקה בכהנים, אבל מנ"ל דכהן גדול היה, הרי גם כוהן הדיוט חולק בקדשי שמים, ולדברינו נכון דאי היה עליו דין כוהן בז' ימי המלואים ממילא היה גם כן כהן גדול דלכולם היה להם דין כהנים גדולים". ועיינ' עוד בשיעורי רבנו משולם דוד הלוי זצ"ל לזבחים (קא ע"ב; מהד' ראי"ח שפיגל ירושלים תשע"ג, ח"ד עמ' שט-שיב) מה שדן בדברי רב ובמיוחד מה שהביא בשם אביו הגרי"ז (בעמ' שי) ומדברי הגר"ח (עמ' שיב).

גדולה כל ארבעים שנה הוה ליה למיבעי כל ארבעים שנה. ועוד דבכהונה גדולה משמע בשמונה בגדים ככהן גדול.

וה"ר יעקב מאורליניש פי' דז' ימי המילואים שהיה משה מעמיד המשכן ומפרקו, היה כמו במה, ואין בגדי כהונה בכמה כדאמר' בפ' בתרא דזבחים. ולא יתכן פי' זה, דהא חטאת הוה במילואים, ואי חשיב כבמה הא אין חטאת בכמה. ונראה לפרש משום דלא נתקדשו בגדי כהונה עד אחר ז' ימי המילואים.⁶

נמצא שיש שלוש שיטות מדוע משה לא לבש בגדי כהונה בשבעת ימי המילואים: לפי רש"י רק אהרון ובניו יכולים ללבוש בגדי כהונה.⁷ לדעת ר"י מאורליניש בימי המילואים היה למשכן דין במה קטנה שאין לובשים בה בגדי כהונה,⁸ ולדעת הר"י ותלמידו הר"ש משאנץ לא היו עדיין בגדי כהונה קדושים ומשום כך גם לא היה פסול של מחוסר בגדים.⁹

ד. אורים ותומים בשבעת ימי המילואים

בחידושי הריטב"א למסכת שבועות (טו ע"א) מבאר את דברי הגמרא המביאה מקור לכך שעל מנת להוסיף על קדושת העיר והעזרות צריך אורים ותומים, שנאמר "וכן תעשו" – לדורות הבאים:

כן תעשו – לדורות. פירש"י ז"ל ומשה היה מלך ונביא ואחיו כהן גדול באורים ותומים. ואיכא למידק, שהרי כשהוקם המשכן באחד בניסן עדיין לא נתכהן אהרן בבגדי כהונה ואורים ותומים, כי בשבעת ימי המילואים נתכהן! ויש לומר, דכיון שנאמר למשה ככל אשר אני מראה אותך הרי כאן אורים ותומים שכן הראה לו בהר ודו"ק. ועוד, דכל שבעת ימי המילואים במקום כהן גדול באורים ותומים היה משמש, כנ"ל.

-
6. שיטה זו הובאה בתוס' ר' אלחנן בשם "זר" מפרש", שהוא הר"י, רבו של הר"ש משאנץ.
7. שיטת רש"י הובא גם בתוס' ר' אלחנן למסכת ע"ז בשם ר' משה ב"ר אברהם מפונטיזא, תלמידו של ר"ת: "זוה הפי' שמעתי מפי הר"מ ב"ר אברהם דאהרן ובניו כתובין בפרשה כדאמר נמי בזבחים בפ' טבול יום (דף קב ע"א) גבי מראות נגעים אהרן ובניו כתובין בפרשה".
8. את הקושיה על הר"י מאורליניש, כיצד הוקרבה חטאת בכמה, מיישבים התוספות (על הדף, מיוחסים לתלמיד רבנו פרץ, שם ד"ה משה שמש): "ואין להקשות הלא אין חטאת קרב בכמה וחטאת מילואים קרבה שם דמצינן למימר הוראת שעה היתה כמו שריפתה דלא מצינו חטאת יחיד נשרפת אלא זר". ובשיטה מקובצת על מסכת בכורות ד ע"ב מובא בשם רבנו אלחנן שתירץ, שחטאת אמנם אינה קרבה בכמה פרטית, אך בבמת הציבור כן מקריבים חטאת. וצ"ע מדוע לשיטתו אין מקריבים בה בח' בגדים.
9. עיין בתוס' ר' אלחנן, מהד' ר' אהרן יעקב קרויזר, בני ברק תשס"ג, עמ' רלא-רלב במה שפלפל להסביר שיטות רש"י ותוס'.

משה רבנו בתפקיד של כהונה

לפי התירוץ הראשון, משה רבנו לא לבש אורים ותומים, ואף על פי כן ניתן ללמוד מכאן חיוב לעניין קידוש העיר והעזרות, שמכיוון שהוראו למשה האורים ותומים בהר הרי הם כמי שנעשו וכאילו הם כבר קיימים, אף על פי שמשה לא לבשם.

אולם לפי התירוץ השני משה לבש אורים ותומים בשבעת ימי המילואים. ייתכן שהריטב"א סובר כרשב"א שאת כל ח' הבגדים לבש משה, למעט המעיל שלא היה תכלת אלא לבן. ובדוחק אפשר לומר ששימש באורים ותומים ללא החושן ושאר בגדים.¹⁰

10. ראה שיעורי רבני משולם דוד הלוי זצ"ל הנ"ל, (עמ' שיב-שיז) שדן בדברים אלו. נעיר עוד שאם משה היה כוהן כל ארבעים שנה במדבר, ואם הוא גירש את ציפורה, איך הוא החזיר אותה, בהנחה שהוא אכן החזיר אותה, למשל השנים שהדיבור פרש ממנו?

המועדים

במקדש

